

TARPTAUTINĖ ISFNR KONFERENCIJA TURKIJOJE

Rugsėjo 1–6 dienomis Turkijoje vyko Tarpautinės pasakojamosios tautosakos tyrinėtojų draugijos (*International Society for Folk Narrative Research* – ISFNR) tarptautinė konferencija „Pasakojamoji tautosaka ir kultūra“. Ją rengė Ankaroje įsikūrusio Hacetepės universiteto (*Hacettepe Üniversitesi*) Lyginamosios turkų folkloristikos katedros vadovas prof. Özkulas Çobanoğlu kartu su šiai draugijai priklausančiais kolegomis.

Hacetepės universitetas buvo įkurtas 1954 metais. Jam sėkmingai plėtojant savo veiklą, buvo pastatytas antras milžiniškas (užimantis net 1500 ha teritoriją) universiteto miestelis Ankaros pakraštyje, Beitepės rajone. Ten ir vyko pagrindiniai moksliniai konferencijos renginiai. Hacetepės universitetas yra viena stipriausių šiuolaikinės Turkijos aukštųjų mokyklų, o Lyginamosios turkų folkloristikos katedra – vienas iš seniausių ir stambiausių tautosakos studijų ir tyrimų centrų Turkijoje. Ji laikoma įvairių tautosakos tyrimo veiklų pradininke ir pavyzdžiu folkloristikos centrams kitose šalies mokslo institucijose. Katedros mokslininkai renka, saugo ir tiria žodinių, rašytinių, skaitmeninių ir materialųjų Turkijoje gyvenančių etninių grupių kultūrų palikimą, rūpinasi turkų diasporos paveldo tyrimais pasaulyje ir siekia atskleisti turkų kultūrinės dinamikos savitumus, gretindami juos su kitų tautų raidos tendencijomis.

Kaip įžanginėje kalboje pažymėjo Tarpautinės pasakojamosios tautosakos tyrinė-

tojų draugijos prezidentas prof. Ulrichas Marzolphas, tokios ISFNR rengiamos tarptautinės konferencijos ne veltui vyksta kraštuose, nutolusiuose nuo pagrindinių Vakarų Europos ar JAV folkloristikos centrų. Tokiu būdu kiekvieną kartą vis kitame regione ar pasaulio dalyje organizuojamoje konferencijoje yra sudaroma galimybė susiburti vietos mokslininkams, kartu atsiranda pagrindas išsamiau panagrinėti ir pristatyti platesnei mokslininkų auditorijai mažiau žinomą vietinės kultūros ir folkloro specifiką. Šiuo požiūriu Ankaroje vykusio konferencija iš tiesų buvo išskirtinė, nes labai daug pranešimų joje skaitė turkų mokslininkai ir tyrėjai, atvykę iš kitų turkų šeimoms kalbomis šnekančių Vidurinės Azijos šalių (Azerbaidžano, Kazachstano, Kirgizijos, Turkmėnijos, Uzbekijos) ar tiurkiškųjų Rusijos autonominių respublikų, taip pat totoriai iš okupuotojo Krymo.

Ö. Çobanoğlu įžvelgė ir dar vieną tokių regioninių konferencijų naudą: tai gera proga vietos mokslininkams, kurie prastai moka užsienio kalbas ir nedrįsta vykti į užsienio konferencijas, tiesiogiai susipažinti su pasauliniu folkloristikos kontekstu ir pristatyti savo tyrimus platesnei auditorijai vietoje. Šis profesoriaus pastebėjimas tikrai buvo pagrįstas – kai kurių vietos tyrėjų pranešimų, nors ir skaitytų, esą, anglų kalba, buvo neįmanoma suprasti.

Iš viso konferencijos tezių knygelėje sudėtos aštuoniasdešimties pranešėjų tezės. Kaip ir įprasta tokiose didelėse konferencijose, pranešimai buvo skaitomi keliose sekcijose

vienu metu, todėl visų jų išgirsti, deja, nebuvo galima. Nors ir ne taip gausiai, kaip kitais kartais, į Ankarą atvyko ir žinomų užsienio tautosakininkų, nuolatos dalyvaujančių ISFNR kongresuose ir konferencijose. Konferenciją plenariniu pranešimu pradėjo folkloristikos korifėjus prof. Danas Ben-Amosas.

Iš įdomesnių pranešimų minėtini mūsų kolegos iš Latvijos Sandžio Laimės pranešimas apie raganas, Edinburgo universiteto dėstytojos Louise S. Milne lyginamąją mitologinę medžiagą paremtas pranešimas apie įvairių tautų vandenų būtybes, panašias į undines, ukrainietės iš Krymo, dabar gyvenančios ir dirbančios mokslinį darbą Ankaroje, Anastasijos Žerdievos pranešimas, sugretinantis krikščionių ir musulmonų legendas apie šventuosius.

Paskutinė konferencijos sesija buvo išvažiuojamoji ir vyko nuo sostinės gerokai nutolusiame Karabiuko universitete (*Karabük Üniversitesi*), Safranbolu regione. Ši aukštoji mokykla įsteigta tik 2007 metais, vykdančią valstybinę Turkijos švietimo politiką kurti rimtus mokslo centrus toliau nuo didžiųjų miestų esančiuose regionuose ir visokeriopa juos remti. Universitetas išties apstulbino savo didžiuliu miesteliu, didingais pastatais, puikia infrastruktūra ir ypatingu dėmesiu folkloristų konferencijai. Ši sesija buvo suderinta su gausia ir įspūdinga kultūrine konferencijos programa. Buvo aplankytas gretimas Safranbolu miestelis, garsus tuo, kad 1994 metais dėl išskirtinio architektūrinio palikimo buvo įtrauktas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą. Į Ankarą sugrįžusiems konferencijos dalyviams kaip baigiamasis akcentas buvo pasiūlytos ekskursijos po žymesnius sostinės muziejus. Ypač įdomus buvo apsilankymas Nematerialaus kultūros paveldo muziejuje, kuriame dirba nemažai buvusių prof. Ö. Çobanoğlu studentų folkloristų. Pagrindinė muziejaus

darbuotojų užduotis – puoselėti ir pristatyti į UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo sąrašą įtrauktas turkų liaudies tradicijas. Muziejininkai veda lankytojams įvairias turkų tautosakos inscenizacijomis pagrįstas edukacines programas. Su kai kuriomis iš jų susipažino ir konferencijos dalyviai. Jie galėjo stebėti labai išraiškingai vietinę pasakų sekimo tradiciją pristačiusią pasakotoją, pasižiūrėti liaudiško šešėlių teatro spektaklį ir pasivašinti turkiška kava ir tradiciniais turkų saldumynais.

Kitais metais visi pasaulio folkloristai yra laukiami pirmą kartą rengiamame jungtiniame ISFNR ir Amerikos folkloro draugijų kongrese „Nebaigti pasakojimai: folkloro gyvenimas ir naratyvai prie slenksčio į ateitį“, kuris vyks spalio 19–22 dienomis Majamyje, Floridoje. Beje, renginio rėmuose vyks jau 17-asis ISFNR kongresas, o Amerikos folkloro draugija paminės savo 127-ąsias įkūrimo metines.

Radoilė Racėnaitė

TAUTOSAKOS MEDUS 2015 ĮTEIKTAS PROF. DR. VYKINTUI VAITKEVIČIUI

Spalio 19-tąją Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos archyvo skyriaus salėje vėl pakvipo medumi – jau tapo tradicija, kad *Tautosakos savaitės* metu nusielpnusiame tautosakos rinkėjui įteikiamas *Tautosakos medaus* apdovanojimas. Šiais metais laureatu tapo archeologas Vykintas Vaitkevičius, kurio pasveikinti sugužėjo nemažas būrys bičiulių ir jo darbais besizavinčių, juos vertinančių žmonių.

Renginio pradžioje Gražina Kadžytė trumpai priminė *Tautosakos savaitės* ir *Tautosakos medaus* apdovanojimo atsiradimo istoriją. 2007 metais, švenčiant Jurgio Do-

vydaičio šimtąsias gimimo metines, buvo pastebėta, kad ir Vincas Krėvė, ir Jurgis Dovydaitis gimę tą pačią dieną – spalio devynioliktąją. Tai pasirodė rimtas pretekstas pasiūlyti šią datą kaip Tautosakos dieną. Kol kas ji yra švenčiama ir paminima tik Instituto folkloristų bendruomenės, tačiau renginio vedėja išreiškė viltį, jog ši diena kada nors bus švenčiama ir platesniu mastu. Tautosakos rinkėjams medus taip pat teikiamas ne atsitiktinai – jie dažnai palyginami su darbščiosiomis bitelėmis, prinešančiomis pilnus korius medaus. *Tautosakos medaus* laureatų būrys jau nemažas – apdovanojimas įteiktas skirtingų profesijų atstovams, kurie domėjosi liaudies kūryba ir rinko įvairių regionų tautosaką.

Pernykštę laureatę Oną Rastutę Šakienę į Lietuvos tautosakos archyvą atvedė prof. dr. Vykintas Vaitkevičius, todėl šiemet, svarstant potencialius nominantus *Tautosakos medaus* apdovanojimui, kilo klausimas: o kodėl iki šiol šis medus neįteiktas jam? G. Kadžytės žodžiais, jis ir pats rinkinius į archyvą krauna, ir kitus rinkėjus su jų sukaupta medžiaga atveda, ir studentus moko, kaip iš mūsų archyvo ir pasisemti, ir jį papildyti. Tautosakos archyvo skyriaus vadovės Rūtos Žarskienės manymu, Vykinto kandidatūra anksčiau nesvarstyta greičiausiai tik dėl to, kad jis atrodė „per daug savas“ – nuolat dalyvaujantis Instituto projektuose, rengiamose konferencijose, seminaruose... Tačiau jo indėlis į Tautosakos archyvo fondus išties didelis. Pirmasis jo sudarytas tautosakos rinkinys į archyvą atkeliavęs 1992 metais, kai Vykintas buvo dar aštuoniolikmetis jaunuolis. Jo dėka archyvo fondai pasipildė labai vertingomis kolekcijomis, pavyzdžiui, Romo Kauniečio surinkta medžiaga apie pokario partizanus (441 kasetė), Onos Šakienės (89 kasetės), Idos Stankevičiūtės (36 kasetės) garso įrašais.

Įteikus padėkos raštą ir simbolinį medų, lauretas padėkojo LLTI Tautosakos archyvo darbuotojams, kurie jį palaiko ir įkvepia. „Negaliu tiksliai prisiminti, kada pirmą kartą aplankiau archyvą, bet jis dar buvo rūselys – tokiam niūriam, ne tokiam patraukliam... Bet dabar viskas kitaip: šviestu, gera, tyra. Svarbiausia, kad archyvas yra atviras – priima ir duoda, dalijasi, visada čia galima rasti rūpimų duomenų“, – sakė V. Vaitkevičius. Profesoriaus žodžiais, šį apdovanojimą jis priiņmas kaip įpareigojimą tęsti folkloro rinkimo darbą, taip pat perduoti archyvui jau sukauptą, bet dar tvarkomą medžiagą.

Po apdovanojimo kalbą V. Vaitkevičiaus skaityta paskaita „Apie bites ir žmones“ buvo skirta bitininkavimui, bitėms, bičiuliavimuisi – tam, kuo tyrėjas pasitaruoju metu itin domisi. Bitininkystės tradicijų tyrimai prasidėjo nuo pažinties su bitininke Janina Garbeniene iš Kelmės rajono; o per paskaitą buvo kalbama apie bitininką Antaną Pocių – netikrą Janinos pusbrolių iš Laumėnų kaimo, Laukuvos parapijos. Toks pasirinkimas, pasak V. Vaitkevičiaus, nėra atsitiktinis. Mat, norint plėsti moteriškosios bitininkystės ir šeimos bičiulystės tyrimus, buvo ieškoma bitininkų, galinčių paliudyti J. Garbenienės patirtis ir mintis. Šiuo pranešimu profesorius norėjęs dar sykį priminti ir parodyti, kaip bitės kuria santykius, sutvirtina ryšius. Pasak jo, tiek Algirdo Juliaus Greimo darbuose, tiek kitų autorių tyrimuose, kur kalbama apie bičiulystę, trūko konkrečių pavyzdžių – konkrečių šeimų, giminių istorijų. Šie tyrimai aiškiai rodo, kaip bitės sujungia ne tik gyvuosius, bet ir gyvuosius su mirusiais, kaip susaisto žmones ir vietas, kaip gali padėti išlaikyti tai, kas brangu, prigimta, saugotina.

Po paskaitos vykusios diskusijos metu Vykintas atskleidė „nedidelę paslaptį“: jis

taip pat esąs įtrauktas į bičiulystės tinklą – jam įspiestos bitės, ir jis turįs vardinį avilį J. Garbenienės bityne.

Ne vienas renginio dalyvis džiaugėsi bendrais darbais su V. Vaitkevičiumi. Anot praeitų metų *Tautosakos medaus* laureatės O. R. Šakienės, Vykinto dėka ji vėl atradusi senosios kultūros ir jos atstovų pasaulį. Nors pati dar mačiusi tokį pasaulį vaikystėje, tačiau vėliau šios patirtys buvo užgožtos mokslų, darbų, šeimos, primiršta net tarmė... Atsidėkodama ji kartu su kolege Ramute padainavo žemaitišką dainą „Ont aukšta kalnelie“, kurią pabaigoje jau traukė visi susirinkusieji.

Žodį tarė ir dr. Saulė Matulevičienė. Kompleksinių Gervėčių ekspedicijų 2010–2012 metais organizatorė, trumpai priminusi ekspedicijų patirtis ir pakomentavusi dabartinę šio krašto padėtį, prasarė: tų išvykų nebūtų buvę, jei ne V. Vaitkevičiaus iniciatyva. „Vykintas yra tas žmogus, kuris mūsų bendruomenei, mūsų aviliui, mūsų spiečiui yra tikrai labai svarbus“, – sakė S. Matulevičienė.

Daiva Vaitkevičienė, laureato žmona ir Instituto darbuotoja, sakėsi vis dar nesuprantanti, kaip Vykintas gebąs atsirinkti, ko klausti pateikėją, kai jį dominančių sričių yra tiek daug – šventvietės, tautosaka, piliakalniai, istorinės vietos... Klausė, kaip jis jaučiąs, koku aspektu pakalbinti pašnekovą. Anot V. Vaitkevičiaus, tautosaka nebėra atsieta nuo žmonių gyvenimo. Anksčiau buvo atskiriama, kas yra folkloras, o kas – nefolkloras, nors su pateikėjų gyvenimu tai ir turėjo sąsają. Dabar šios skirties nebėra. Jei žmogus tave priima, leidžiasi kalbinamas, tau veriasi visas jo pasaulis, besireiškiantis per atsiminimus, pasakojimus. Sapnai, nuotraukos, daiktai, įvairios relikvijos – tai vis skirtingi pasakojimai, vis kitos patirtys. Tautosakos rinkėjas savo ruožtu turi būti smalsus, atviras, drąsus...

Renginio vedėja G. Kadžytė pabaigoje uždavė aktualų klausimą apie tarpdalykiškumą: ar tautosaka galinti padėti archeologų tyrimams? V. Vaitkevičius atsakė, kad užsienyje yra folkloro ir archeologinių duomenų derinimo teoretikų. Lietuvoje taip pat ginami darbai, kuriuose remiamasi abiejų sričių medžiaga. Išmintingas archeologas niekada nenumos ranka į tam tikroje vietoje sklandančias legendas, sakmes. Vienas įspūdingiausių atvejų – Vokės vartai, ilgą laiką žinoti tik kaip vietovardis, kurio istoriją liudijo vien sakytinė tradicija: padavimas pasakojo, kad naktį iš ten išjojantys raiteliai. 1988–1989 metais toje vietoje buvo rastas išskirtinis paminklas – greičiausiai XIII amžiaus Lietuvos valstybės gynybinio pylimo, savotiškos mažosios Aukštaitijos sienos vartai.

Asta Skujytė-Razmienė

SUOMIJOS ANTROPOLOGIJOS DRAUGIJOS TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA HELSINKYJE

Šį rudenį, spalio 21–22 dienomis, Helsinkyje įvyko tarptautinė bienalinė (rengiama kas dvejus metus) Suomijos antropologijos draugijos konferencija „Kraštovaizdis, socialumas ir materialumas“. Pasak šio mokslo renginio organizatorių, apibrėžusių gana platų teorinių ir probleminių kraštovaizdžio tyrimų lauką, pastaraisiais metais kraštovaizdis yra tapęs reikšmingu antropologinių tyrimų objektu ir jau yra nusistovėjęs supratimas apie jam priskiriamas reikšmes ir suteikiamą prasmę turinį. Nemažai antropologų sutinka, kad kraštovaizdžio sampratos kaita ir įvairovė priklauso nuo laiko, vietos ir erdvės dedamųjų. Remiantis tokia žiūra, apie kraštovaizdį derėtų kalbėti kaip apie kontekstinį

socialinių ir kultūrinių procesų, kuriuos lemia laikotarpis, vieta ir erdvė, visetą, o ne vien akimis aprėpiamą vaizdą ir plotą. Kraštovaizdis gali būti suvokiamas kaip socialiai sukonstruotas pagrindas, sujungiantis būtį ir jos materialiuosius priklausinius bei asmeninius atsiminimus, pasaulėžiūrinės sistemas ir kolektyvinius pasakojimus. Tirdami kraštovaizdžius, erdves ir vietas, galime sužinoti naujų dalykų apie socialinę realybę, o pats kraštovaizdis atsiveria kaip įvairių socialinių santykių ir tarpusavio sąveikų tinklas, kuris atskleidžia, kaip žmonių pomėgiai, veikla ir aplinkos įprasminimo mechanizmai veikia ir formuoja aplinką. Kita vertus, tie tyrėjai, kuriems svarbesnis atrodo materialusis pasaulis, domisi tuo, kaip kraštovaizdis ir erdvė išreiškia socialinę sąveiką ir kaip šios komunikacijos priemonės paveikia perteikiamą socialinį turinį, kokiais būdais regimoji aplinka skatina arba riboja tam tikras socialinės išraiškos formas.

Šie ir panašūs probleminiai aspektai buvo gvildenami pranešimuose, sugrupuotuose į penkiolika sekcijų; kiekvienoje iš jų dalyvavo apie penkiolika–dvidešimt pranešėjų. Buvo aptartos tokios temos, kaip kraštovaizdžio ir identiteto sąveika, antropogeninio kraštovaizdžio savitumai, kraštovaizdžio matymas vaikų akimis, miestų erdvių pokyčiai ir su jais susijusi socialinė kaita, ekologinio požiūrio į pasaulį ypatumai ir aplinkos apsaugos politika, šiuolaikinių kraštovaizdžių ryšys su ritualais, kapitalizmo ir globalizacijos poveikis kraštovaizdžiui, naujų technologijų ir mobilumo teikiamos naujos galimybės patirti skirtingus pasaulio kraštovaizdžius, regimosios aplinkos ir atminties sąryšiai, idealių kraštovaizdžių utopijos ir kt.

Įžanginį plenarį pranešimą skaičiusi Kalifornijos universiteto antropologijos profesorė Anna Tsing aptarė antropoceno eros

(žmonių gyvenamosios epochos) koncepciją. Pasak pranešėjos, antropocene kraštovaizdis patyrė bene didžiausių pokyčių per visą Žemės egzistavimo istoriją dėl ypač agresyvios žmonių veiklos – tyrėja ją prilygino invazijai ir žmones supančių ekologinių sistemų genocidui. A. Tsing daug dėmesio skyrė pirmykštėms žmonių bendruomenėms, kuriose, jos nuomone, tokia žmonių veikla buvo ritualizuota ir vėliau įtvirtinta kolektyviniuose mituose.

Konferencijos baigiamuoju akordu tapo tradicinis, nuo 1983 metų kasmet rengiamas žymaus suomių mokslininko, antropologijos bei sociologijos Suomijoje pradininko Edvardo Westermarcko (1862–1939) atminimui skirtas renginys. Jo metu garsūs šių dienų mokslininkai skaito viešą paskaitą, kurioje pristato savo tyrimus ir bendrąsias antropologijos problemas. Ši sykį paskaitą „Kraštovaizdžio kaita“ skaitė Prancūzijos kolegijos (*Collège de France*) profesorius Philippe'as Descola. Jis plačiau aptarė dailės ir literatūros kūriniams būdingą kraštovaizdžio vaizdavimo principą, kai žiūrovui ar skaitytojui yra rodomas ar pristatomas ne visas, o tik žvilgsniu tuokart aprėpiamas aplinkos vaizdas, aiškinosi tokiu būdu susiformuojančias kelias skirtingas to paties kraštovaizdžio matymo strategijas.

Konferencijos metu buvo galima pamatyti ir dešimt dokumentinių filmų antropologine tematika. Keletas iš jų buvo skirti prigimtinėms ir mums menkiau pažįstamoms Indijos, Sumatros, Polinezijos, Meksikos kultūroms ir tradicijoms, keli filmai pristatė savitumų nestokojančių Pietų Europos regionų (Sardinijos, Kalabrijos, Andalūzijos) specifiką, o dar keliuose, pasitelkiant pagrindinių herojų autobiografinius pasakojimus, nagrinėta socialinė problematika (elektronikos taisykloje dirbančių brolių kasdienybė, beprotnamio darbuotojo

patirtis, bandymai vizualizuoti aklyjū pasaulį).

Tuo pat metu vyko ir Helsinkio universiteto surengtas antrasis „Helsinkio mazgų simpoziumas 2“ (*Helsinki Knots Symposium 2*), pavadintas „Ryšiai ir priklausomybės: disciplinų sampynos“. Jame siekta apžvelgti, kaip dvi disciplinos – antropologija ir sociologija – sąveikauja tarpusavyje skirtingomis intelektinėmis ir politinėmis bei ekonominėmis jų veiklą lemiančiomis aplinkybėmis. Pastebėta, kad jau daugelį metų nesutariama, koks yra tikrasis skirtingų disciplinų sukuriama žinojimo pamatas, kokia tokių žinių vertė, jų socialinė, politinė ar ekonominė svarba. Kartais atrodo, kad intelektinis pažinimas ir politinės ar ekonominės diskusijos juda skirtingomis kryptimis, bet kitąkart susidaro įspūdis, kad šitos sritys yra neatskiriama susijusios.

Suomijos antropologijos draugijos konferencija ir ją lydėję kiti moksliniai ir kultūriniai renginiai suteikė progą pamatyti, kokios tyrimų temos yra aktualios kultūrinės ir socialinės antropologijos atstovams, kokiomis metodinėmis priemonėmis ir kokiuose kontekstuose jie nagrinėja ir folkloristams aktualią naratyvinę medžiagą.

Radvilė Racėnaitė

KONFERENCIJA „ŠEIMA LIETUVIŲ KULTŪROJE“

Šių metų spalio 22–23 dienomis Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vykusi XXII folkloro konferencija „Šeima lietuvių kultūroje“ buvo proginė – ja pažymėtas 80-asis Lietuvių tautosakos archyvo jubiliejus.

Pranešimai pagal temas pasiskirstė į dvi grupes. Pirmieji keturi buvo skirti Lietuvių tautosakos archyvo sukakčiai ir su archyvais

susijusioms temoms, kituose kalbėta apie šeimą lietuvių folklore ir kultūroje.

Įžanginį pranešimą „Fokloristika nepriklausomoje Lietuvoje: iš Lietuvių tautosakos archyvo istorijos“ perskaitė Vilma Daugirdaitė (LLTI), pristačiusi ne vien paties archyvo įsteigimo istoriją, bet ir jos priešistorę. Žinomus faktografinius duomenis papildydama įvairiuose archyvuose ir rankraštyuose išsibarsčiusiuose dokumentuose surasta medžiaga, prelegentė aptarė tarpukario Lietuvoje vyravusių kultūrinę, akademinę ir politinę terpę, leidusią atsirasti centralizuotai tautosakos institucijai. Svečias iš Rygos Aldis Pūtelis, atstovaujantis Latvijos universiteto Literatūros, folkloro ir meno institutui, pranešime „Latvijos folkloro paveldas: surinktas ir naudojamas“ aptarė klausimus, susijusius su Latvių tautosakos archyvo istorija ir folkloro rinkimu bei archyvavimu Latvijoje iki šių dienų. Konferencijos klausytojus ypač sudomino pranešėjo pristatytos Latvijos kolegų sudarytos galimybės kiekvienam, turinčiam prieigą prie interneto, savarankiškai prisidėti prie archyvo veiklos. Su praktine tautosakos archyvavimo realybe ir sukauptos medžiagos skaitmeninimo galimybėmis supažindino LLTI Tautosakos archyvo skyriaus vadovė Rūta Žarskienė, skaičiusi pranešimą „Tautosakos šaltiniai ir skaitmeninė „tikrovė“: šiandienos iššūkiai“ ir pademonstravusi šiuo metu veikiančias Lietuvių tautosakos rankraštyno duomenų bazines. Austė Nakienė (LLTI) pranešime „Šiaurės ir Baltijos šalių tradicijų archyvų tinklas“ pristatė tarptautiniam bendradarbiavimui sukurtą projektą, jame dalyvaujančias institucijas ir jų veiklą.

Šeimos lietuvių kultūroje problemoms skirtą konferencijos dalį pradėjo viešnia iš Lietuvos istorijos instituto Jolita Sarcevičienė pranešimu „Meilė ir draugystė XVII a. šeimoje“. Palyginti su kitais prane-

šimais, šiame (taip pat ir vėliau skaitytame) tiesioginių sąsajų su tautosaka, ko gero, būta mažiausiai, tačiau emocinio klimato aptarimas ano meto šeimoje, leidžiantis geriau suvokti prieš keletą šimtmečių vyravusią šeimos situaciją, gali duoti papildomų įžvalgų ir gilinantis į folklorinę tradicinės bendruomenės saviraišką. Pasiremdama XVII a. šaltiniais (proginiais kūriniais, publicistika, pamokslais) J. Sarcevičienė kėlė klausimus, ar amžininkai suprato sutuoktinių meilės svarbą, ar žmona galėjo būti savo vyro drauge ir pan. Jos mintis pratęsė Gintarė Džiaugytė (Vilniaus universitetas). Pranešime „Santuokinė santarvė – lyg žemėje atsiverias dangus: santuoka XVIII a. viešajame diskurse“ anuometiniai šeimos santykiai, o ypač tinkamo sutuoktinio pasirinkimo svarba buvo aptarti remiantis aštuonioliktojo šimtmečio literatūra, daugiausia dėmesio skiriant apimtini ir įvairiapusiškumu išsiskiriančiam 1787 m. išleistam Juozo Legavičiaus šeimos gyvenimo vadovui.

Vienintelį pranešimą iš pasakų („Disharmonijos šeimoje aspektai populiariausiose lietuvių stebuklinėse pasakose“) skaitė Vytauto Didžiojo universiteto profesorė Gražina Kazlauskienė, aptarusi šeimos griuvimo priežastis ir galimą / negalimą jos atkūrimą. Pranešėja atkreipė dėmesį į pasakose atsiskleidžiančią disharmoniją ne vien tarp sutuoktinių, bet ir tarp brolių ir seserų, tėvų ar patėvių ir vaikų ar įvaikių, pabrėždama, kad pasakose vaizduojamoje šeimoje vyrauja patriarchalinis modelis – sprendimus priima tėvas arba vyras. Teigta, kad pasakos tarsi liudija, jog iš prigimties piktavališkesnės moterys dažniau šeimą griauja.

Gražina Kadžytė (LLTI) pristatė tautosakos ir paprotyno paveldą XXI a. Lietuvos šeimose, supažindindama su Lietuvos edukologijos universiteto studentų surinktais

duomenimis šeimos etnokultūrinio paveldo tema. Jos pranešimą pagyvino gausūs pavyzdžiai iš surinktos medžiagos, iliustruojantys tradicijų perimamumą.

Antroji konferencijos diena prasidėjo pranešimais, skirtais patarlių analizei. Giedrė Bufienė (LLTI) pranešime „Vaikas ir šeimos patarlės tradicinėje bendruomenėje (XX a. pirmoji pusė)“ iš antropologo ir tautosakininko pozicijų pažvelgė į vaikų santykį su patarlėmis remdamasi ne vaikų įspūdžiais, bet garbaus amžiaus pateiktųjų pasakojimais. Tyrimui ji pasitelkė suomių paremiologės Liisos Granbom-Herranen metodiką, kuria remiantis iš respondentų atsiminimų, gyvenimo aprašymų, pokalbių išskiriami pedagoginio diskurso epizodai, tai yra situacijos, kai suaugusieji, pasitelkdami patarlę, bando paveikti vaiko elgesį. Į šeimos pedagogiką smulkiosios tautosakos žanruose gilinasi ir Rasa Kašėtienė (LLTI). Pranešime „*Meluoja – ausys kruta*: liaudies pedagogikos atspindžiai lietuvių patarlėse ir priežodžiuose bei situaciniuose posakiuose“ ji aptarė pasitelkiant trumpuosius pasakymus pagrindines vertybes vaikams diegtas: gerbti tėvus, nevogti, nemeluoti, būti darbščiam, mandagiam. Apibendrinant pateiktus pavyzdžius, daroma išvada: vaikų auklėjimas rėmėsi Dekalogo principais, geru tėvų pavyzdžiu ir ypač – draudimais. Auklėjimo problemoms skirtas ir Dalios Zaikauskienės (LLTI) pranešimas „Ar tikrai už vieną muštą dešimt nemuštų duoda? Paremijos apie fizines bausmes šiuolaikiniame elektroniniame diskurse“. Pasak pranešėjos, interneto portaluose surinktos paremijos apie fizines bausmes rodo, kad diskutuojančių apie vaikų bausmes internetų šios mažosios folkloro formos neretai vartojamos tiek smerkiant bausmes, tiek joms pritariant. Aiškėja, kad tolerancijos fiziniam smurtui prieš vaikus šeimoje lygis

yra aukštesnis, negu deklaruojama oficialiuose pareiškimuose. Su vaikų auklėjimu susijusią temą baigė Vilniaus universiteto doktorantė Vita Džekčiorūtė. Pranešime „Vaikų gašdinimai tradicinėje lietuvių kultūroje“ folkloriniai gašdinimai pristatyti kaip ugdymo priemonė. Jų pirmine funkcija laikytinas tinkamo vaiko elgesio modeliavimas, o antrine – netiesiogine – mitinio pasaulėvaizdžio formavimas.

Bronė Stundžienė (LLTI), pranešime „Folklorinis šeimos naratyvas dainose: interpretavimo galimybės“ bandydama atkurti dainiškąjį šeimos naratyvą, pakvietė pažvelgti į dainuojamąją tautosaką kaip į reikšmingą, dar iki galo neatskleistą giminytės ir šeimos pažinimo šaltinį. Viena dažniausių su šeima susijusių dainuojamosios tautosakos temų – šeimos kūrimas – domino Modestą Liugaitę-Černiauskiene (LLTI). Pranešime „*Nenustiko broliukui žėnybos*: „vandens ženklai“ šeimos gyvenime“ apie baladėse atsiskleidžiantį nesėkmingą šeimos kūrimą kalbėjusi prelegentė apsisėjo prie šiuose kūriniuose aptinkamo vandens elemento.

Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė (LLTI) savo pranešime „Susapnuotos bendrystės ir atitolimai. Rūpinimasis mirusiais artimaisiais tradiciniuose sapnų pasakojimuose“ į sapnus pažvelgė kaip į folklorinius naratyvus, kuriuose apstu susisiekimų su mirusiais šeimos artimaisiais. Tyrėjos teigimu, sapnų pasakojimuose atsispindinčių santykių su mirusiuoju pobūdis pirmiausia priklauso nuo to, kaip šis buvo palaidotas, taip pat nuo mirties aplinkybių ir mirusiojo atminimo pagerbimo.

Konferenciją baigė Jurgos Sadauskienės (LLTI) pranešimas „Šeimos darna XIX a. dainose“: Remdamasi dainomis, kuriose vyrauja šeimos vaizdas, pranešėja gilinosi į XVIII–XIX a. lietuvių emocinį sąmoningumą ir šeimos kultūrą, ieškodama atsaky-

mų į daugybę klausimų: kiek XIX a. ir jam artimo laiko dainose aktuali šeimos tema, kokios šeimos gyvenimo aktualijos dominuoja, kas laikoma darna šeimoje ir kaip ji randasi ir pan.

Skaitytus pranešimus lydėjo turiningos pranešėjų ir klausytojų diskusijos.

Ainė Skudutytė

LIETUVOS RELIGIJOTYRININKŲ DRAUGIJOS KONFERENCIJA

Spalio 23–24 dienomis Vilniuje įvyko trečioji tarptautinė Lietuvos religijotyrininkų draugijos konferencija „Gyvenimas šiapus ir anapus: tikėjimai ir praktikos“. Religijotyrininkai ją rengė drauge su Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetais. Kaip rašoma tinklalapyje www.religijotyra.lt, Lietuvos religijotyrininkų draugija (toliau – LRD) buvo įkurta daugiau kaip prieš dešimtmetį, kai 2001 metais susirinkę religijų tyrėjai nusprendė suburti visuomeninę organizaciją, kuriai priklausytų asmenys, tiriantys religinius fenomenus mokslo metodais. Draugija buvo kuriama siekiant plėtoti laisvas nuo išankstinių teologinių ar ateistinių nuostatų religijos studijas, taip pat norint supažindinti visuomenę su užsienio mokslininkų darbais ir jų taikomais metodais religijotyros srityje, užpildant Lietuvos akademinėje terpėje šioje srityje atsiradusią spragą ir taip prisidedant prie atviros visuomenės kūrimosi Lietuvoje. LRD pirmininku buvo išrinktas dr. Gintaras Beresnevičius, ji buvo įregistruota kaip visuomeninė organizacija ir netrukus surengė pirmąją savo konferenciją. Deja, organizacijos veikla nebuvo aktyviai plėtojama, 2006 metais mirė G. Beresnevičius. Tik 2011 metais susirinkę organizacijos nariai nusprendė atgaivinti LRD veiklą.

Nuo 2015 metų jai vadovauja religijos sociologė dr. Milda Ališauskienė. Atsikūrusi organizacija ėmėsi aktyvios veiklos, kviesdama prie jos prisidėti religijų tyrinėtojus iš visų Lietuvos aukštojo mokslo institucijų, užmegzdama ryšius su analogiškais Europoje veikiančiomis draugijomis, rengdama įvairaus pobūdžio mokslinius renginius. Šį rudenį mokslo visuomenė ir visi besidomintys buvo pakviesti į trijų religijotyros seminarų ciklą bei minėtąją konferenciją.

Konferencijai pasirinkta gyvenimo *šiapus* ir *anapus* sąveikos tema yra laikoma vienu iš pagrindinių susidomėjimą žadinusių slėpinių per visą žmonijos istoriją. Būties prasmės klausimas, mirties neišvengiamumas, pomirtinės egzistencijos galimybės yra aiškinamos įvairiausiais būdais daugelyje dvasinių ir religinių tradicijų, šiuolaikinio dvasingumo judėjimų, grupių ir mokytojų. Pranešėjų tyrinėta gyvenimo *šiapus* ir *anapus* problematika buvo apžvelgta skirtingos kilmės tikėjimų ir religinių praktikų, jų radimosi, raidos ir sklaidos kontekste. Taip pat buvo gilintasi į religinės raiškos priklausomybę nuo praeities ir dabarties istorinių aplinkybių, regioninio išplitimo, individualios ir institucionalizuotos raiškos ir kitų veiksnių.

Konferencijoje dalyvavo 45 mokslininkai iš Lietuvos, Didžiosios Britanijos, Airijos, Prancūzijos, Švedijos, Suomijos, Estijos, Latvijos, Lenkijos, Baltarusijos, Rusijos, Čekijos, Vengrijos, Izraelio, Taino, Japonijos, Filipinų, Naujosios Zelandijos, JAV, Kanados. Jie atstovavo skirtingoms disciplinoms: religijų istorijai, sociologijai, psichologijai, antropologijai, filosofijai, etnologijai, folkloristikai, politikos mokslams ir kt., pateikė tiek empiriniais tyrimais, tiek teorinėmis prieigomis, taip pat tarpdalykine analize grįstus pranešimus. Buvo nagrinėti metodologiniai religijų tyrimo iššūkiai; gyvenimo *šiapus*

ir *anapus* socialinė-kultūrinė raiška; su mirtimi ir myriu susiję tikėjimai ir apeigos; būrimai, ateities spėjimai ir pranašystės; individualios ir bendruomeninės tikėjimų anapusybe išraiškos formos; pomirtinis gyvenimas kultūrinės atminties kontekste; sekuliarus santykis su mirties reiškiniu; požiūrio į mirtį ir pomirtinę būtį kaita nuo seniausių liudijimų iki XXI a. realijų; šiuolaikinio dvasingumo ir populiariosios kultūros formuojamas požiūris į mirtį ir anapusybę ir kiti klausimai. Buvo perskaityti ir du plenariniai, Baltijos regiono mirties ir pomirtinio pasaulio vaizdiniais skirti apibendrinamojo pobūdžio pranešimai. Viename jų estų mokslininkas dr. Atko Rimmelis pristatė sociologinėmis apklausomis paremtą tyrimą apie estų, kaip bene mažiausiai religingos tautos Vakarų Europoje, sampratą apie mirtį ir anapusybę. Antrajame plenariniame pranešime šių eilučių autorė papasakojo apie regimuosius mirties pavidalus lietuvių mitologijos duomenimis, savo pasakojimą papildydama gausia vaizdine medžiaga.

Radovilė Racėnaitė

ETNOLOGŲ AKIRATYJE – MIESTAS IR MIESTIEČIAI

Ruduo – tradicinis pasimatymų konferencijose metas. Senokai nebestebina jose sutikti gretutinių mokslų specialistai; tai natūralu – nuo tradicinių vėžių sparčiai tolstantys kultūros procesai humanitarams ir socialinių mokslų specialistams kone kasdien pateikia naujų iššūkių, vis primindami tarpdalykinių tyrimų svarbą, tad sužinoti, ką tiria kaimynai, darosi vis aktualiau. Puikia proga tokioms žvalgytuvėms tapo lapkričio 5–6 dienomis Lietuvos istorijos instituto etnologų surengta

tarptautinė konferencija „Miestas ir miestiečiai etnologų tyrimų perspektyvoje: šventės ir laisvalaikis“. Prieš pradėdant pasakoti įspūdžius, dera priminti, kad tai nebe pirmas etnologų renginys, skirtas miesto tematikai. Nuo 2012 metų Lietuvos istorijos institutas vykdo programą „Socialinė sąveika ir kultūrinė raiška mieste: laisvalaikis, šventės ir ritualai“ (ketinama baigti 2016 m.). Siekiant apibendrinti pirmuosius programos įdirbius ir anksčiau sukauptą šiai temai tinkamą medžiagą, jau 2013 m. spalį rinktasi į taip pat tarptautinę konferenciją „Šventės mieste“, surengtą kartu su Lietuvos edukologijos universitetu. Nors tokia tema iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti gana siaura, bet rasta tikrai įdomių, kartais netikėtų teorinių ir praktinių rakursų; pavyzdžiui, svarstyta apie senųjų kalendorinių švenčių pritaikymą šiuolaikiniam kultūriniam turizmui arba aiškintasi, ką labiau primena ruoša prieš didžiąsias šventes – stresą ar malonumą. Pasak pačių etnologų, konferencija sudarė galimybę ne tik susipažinti su tyrinėjamų švenčių miestuose problemų įvairove, bet ir palyginti Lietuvos tyrimų situaciją su užsienio kolegų patirtimi, jų naudojamais teoriniais darbais, metodais bei atliktų tyrimų rezultatų pateikimo būdais (žr. *Lietuvos etnologija*, 2015, Nr. 15 (24), p. 240–244).

Rengiantis antrajai konferencijai gerokai išplėstas aptariamų problemų ratas. Būsimiems dalyviams išsiųstuose kvietimuose siūlyta pažvelgti į dabartyje ar praityje mieste rengiamas įvairaus pobūdžio šventes, o kartu ir miestiečių laisvalaikį, praleidžiamą ne tik jų gyvenamoje vietovėje, bet ir už jos ribų, dirbant ir poilsiaujant užmiesčio sode, lankant gimines kaimė ir vykstant į piligriminę ar turistinę kelionę, taip pat laukta pranešimų apie lauko tyrimų mieste specifiką ir teorinius jų aspektus. Tokiu siūlymu susidomėjo 31

mokslininkas: šeši iš Bulgarijos, po keturis iš Rusijos ir Ukrainos, trys iš Lenkijos, po vieną iš Suomijos, Prancūzijos, Graikijos ir Kroatijos. Kiti prelegentai atstovavo įvairioms Lietuvos mokslo įstaigoms. Anglų ir rusų kalbomis perskaityti 29 pranešimai. Dalis pranešėjų PPS pateiktis parengė dviem kalbomis arba kita kalba, nei skaitė pranešimą. Visus juos kronikai skirtoje apžvalgoje išsamiai anotuoti būtų keblu, tad pakomentuosime tik aktualesnius Lietuvos gyvenimui ar kuo kitu patraukusius autoriaus dėmesį.

Plenarinis posėdis skirtas miesto tyrimų įvairovei apžvelgti. Waldemaras Kuligowski (Lenkija, Poznanė), kalbėjęs apie šiuolaikinių festivalių specifiką, pasirėmė vokiečių sociologų Hartmuto Häussermanno ir Walterio Siebelio *festivalizacijos* koncepcija (žr. *Leviathan*, 1993, Nr. 13). Nors jų straipsnyje kalbėta apie sporto žaidynių organizavimo ypatumus ir jų įtaką miesto gyvenimui, koncepcija sėkmingai gali būti taikoma ir kultūros procesams modeliuoti. Pranešėjas svarstė, kaip apibūdinti jo stebėtus Gučos (Serbija) trimitininkų ir Tenerifės (Ispanija) Santa Kruzo festivalius. Apžvelgęs juos kaip senojo Europos kultūros paveldo dalį ir jų analogus XX ir XXI a., konstatavo, jog šiuolaikiniai festivaliai tapo pagrindine etninės, nacionalinės ir asmeninės savivokos formavimo pakopa. Į jau minėtų sociologų analizuotus politikos festivalizacijos bei festivalių politizacijos ryšius dėmesį atkreipė ir kiti pranešėjai. Antai Nevena Škrbić Alempijević (Kroatija, Zagrebas) dėmesį sutelkė į miesto šventes po atviru dangumi, kurios yra turizmui patrauklaus miesto įvaizdžio kūrimo ir identiteto konstravimo bei socialinės atminties vietinėse bendruomenėse priemonė. Tyrimas apėmė festivalių kultūros politiką: apžvelgti strateginiai dokumentai ir interviu su politiniais veikėjais,

domėtasi, ar šie renginiai tenkina miestiečių poreikį nekasdieniškai stebėti ir suvokti savo gyvenamą miestą. Nina Vlaskina (Rusija, Rostovas prie Dono) pasinaudojo savo pačios sukauptais Krasnodaro ir Rostovo prie Donos gyventojų apklausų bei vietinių interneto šaltinių duomenimis. Ji teigė, kad oficialiai organizuojamos šventės tenkina ne visus gyventojų poilsio, bendrabūvio ir konsolidacijos poreikius, todėl laikinos ar pastovios bendrijos susikuria trūkstamų papildų ar pakaitalų. Tyrėjai buvo įdomu, kur miesto etninių ir socialinių grupių interesai sutampa su oficialiųjų renginių kalendoriumi ir kur skiriasi, koks santykis tarp šiuolaikinių miestiečių šventimo ypatumų ir tradicinės šventinės tenyškčių kazokų elgsenos, koks grupių ir pavienių asmenų vaidmuo atsirenkant ir nusistatant jiems reikšmingų įvykių turinį.

Gyvais prisiminimais ir savanorių liudijimais iš Kijevo Euromaidano paremtas Julijos Buiskich (Ukraina, Kijevas) pranešimas apie karnavalo elementus protestuojančio miesto kultūroje. Tai buvo bandymas aprašyti bei susisteminti stebėtus reiškinius nuo pirmojo studentų mitingo, skirto palaikyti Ukrainos europinę integraciją Nepriklausomybės aikštėje, iki tragiškai pasibaigusių susidūrimų su policija Hruševskio gatvėje, po kurių protesto pobūdis radikaliai pasikeitė ir minimi komponentai tapo nebeaktualūs. Prelegentė išskyrė būdingiausias raiškos formas (pvz., rengimąsi tautiniais kostiumais, plakatus ar užrašus ant drabužių, politikų iškamšas bei laidojimo atributus, muzikinius spektaklius) ir juos pakomentavo iliustruodama dokumentine ir vaizdo medžiaga.

Kituose pranešimuose kalbėta apie kasdienesnius dalykus. Božena Gierak (Lenkija, Krokuva) dairėsi po liaudiškas muges, organizuojamas prieš didžiąsias šventes, ir prekyvietes po atviru dangumi,

primenančias lietuviškus ūkininkų turgelius. Ji suabejojo miestieška turgaus kultūros kilme, nurodydama, kad net dideliuose miestuose ryšys su kaimu niekada nebuvo nutrūkęs. Savo teiginiams pagrįsti ji pasinaudojo prekeivių apklausų duomenimis ir reklaminėmis turgaviečių skrajutėmis. Veneta Jankova (Bulgarija, Šumenas) analizavo įvairiuose kultūrinuose kontekstuose ir įvairių grupių skirtingai ar taip pat suvoktas istorines pertvarkas, o Anatolijus Ščerbanas (Ukraina, Charkovas) apžvelgė Opošnios (Charkovo sr.) miesto virsmą į miestelį, nulemtą puodininkystės, kaip pagrindinio gyventojų verslo, pokyčių.

Vėlesnių sesijų tematika – siauresnė. Pirmosios sesijos pranešimai buvo skirti laisvalaikio ir švenčių istorijai. Pasiremdam išlikusiais dokumentais ir periodikos žinutėmis, Lina Laurinavičiūtė-Petrošienė (Klaipėda) nagrinėjo Užgavėnių šventimo ypatumus 1959–1989 m., Jelena Ščerban (Ukraina, Charkovas) – senosios miesto kultūros transformacijas XVIII–XIX a., Juozapas Paškauskas – XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Lietuvos kurortų kultūrą. Lietuvoje menkai žinomu objektu visus sudomino Richardas Wittas (Graikija, Atėnai), kalbėjęs apie beveik išnykusį tradicinį egiptiečių-turkų šešėlių teatrą *Karagöz*, vėliau virtusį lėlių šešėlių teatru, kai vaidinama prieš ištiestą drobulę. Pasak legendos, spektaklių prototipai buvo du statybininkai: *Karagöz* ir *Hacivat*. Jie Bursoje statė mečetę ir savo satyriniais juokavimais linksmo darbininkus, kol už tai galiausiai buvo nužudyti. Vaidinta paprastai miestuose ar didmiesčiuose. Spektaklių veikėjai įkūnydavo paprastą, dažnai bedarbę storžievišką žmogų, kuriantį visokius prasigyvenimo planus, ir visišką jo priešingybę – teologinėje musulmonų mokykloje išsimokslinusių pareigūną, tuos planus žlugdantį. Natūralu, kad ir jų kalbose pilna

parodijinių detalių, dialektizmų, kapotų intonacijų, rupios kalbos, net keiksmų, ir taisyklinga Osmanų laikų kalba sakytų poetiškų tekstų, sustiprinančių komiškumą. Visus šiuos elementus lėlininkas imdavo iš gatvės gyvenimo ir grąžindavo juos miesto auditorijai kaip sutirštintą jos pačios įvaizdį.

Popietinėje konferencijos dalyje kalbėta apie šiuolaikinę kultūrą ir tradicijas. Cozette Griffin-Cremer palietė prancūzams opią problemą – imigrantų socialinę integraciją. Priminusi, kad gegužės pirmoji Prancūzijoje siejama ne tik su Tarptautine darbo diena, bet ir su Pakalnučių švente (*Festival de Lily de la Vallée*), ji pasakojo, kaip dalyvavimas demonstracijose ar ruošimasis šiai šventei gali įtraukti imigrantus į įvairias bendruomenes ir vienyti su jų nariais net autsaideriais laikomus atvykėlius. Iškelti teiginiai paremti Rambujė mieste organizuojamos Pakalnučių šventės stebėjimų medžiaga. Iš etnokonfesinės perspektyvos į miesto šventes pažvelgė Olga Šimanskaja (Rusija, Nižnij Novgorodas). Nižnij Novgorodas – daugiatautis miestas, tačiau jame itin gajos ortodoksinės stačiatikių tradicijos. To nepasakysi apie visą regioną, žinomą kaip stiprų stačiatikystės centrą. Greta jų veikia gausi musulmonų ir kiek menkesnės liuteronų ir katalikų bendruomenės. Pranešime aptarti šių bendrijų organizuojami festivaliai, jų ypatumai, pasakojimas iliustruotas vaizdo įrašais. Tautinei mažumai skirtas ir Jekaterinos Jagafovos (Rusija, Samara) pasakojimas apie čiuvušų atliekamą memorialinį ritualą *Simėk*, kai kuriomis detalėmis primenantį mūsų Vėlines. Su kapinių lankymu iš dalies susijęs ir Natalijos A. Archipenko pranešimas apie Pergalės dienos šventimo tradicijų formavimą Pietų Rusijoje. Pastebėta, kad baigiant išmirti karo veteranams populiarėja tėvų ar kitų giminaičių kapų lankymas, komentuoti kapinėse atliekami

ritualai, dažnai susisieję su senaisiais mirusiųjų pagerbimo papročiais, pasakota apie išankstinį rengimąsi šventei (pvz., namų ir automobilio, su kuriuo bus važiuojama šventinėje kolonoje, puošimą), aiškintasi, koks yra gyventojų požiūris į dabartinių šventimo scenarijų.

Oksana Jaremčuk (Ukraina, Odesa) auditoriją sugrąžino į platesnių svarstymų lauką, kalbėdama apie laisvalaikį kaip apie regioninės konsolidacijos priemonę daugiakultūriame mieste. Jos nuomone, visuomenės konsolidacija grindžiama ne intelektu, bet jausmais. Čia svarbūs mitologiniai simboliai, ritualai, bendros šventės, o jų apibendrinimo priemone tampa politinės technologijos. Kaip tai vyksta, parodyta prisimenant jau keturiasdešimt metų mieste organizuojamą festivalį „Humorina“.

Kita diena prasidėjo pranešimais apie festivalius skirtingose kultūrose. Tiesa, ne visus šioje sesijoje komentuotus tyrimo objektus galėtume vadinti festivaliais, bet visuose pranešimuose remtasi bent keliose šalyse surinkta medžiaga. Lina ir Jana Gergovos (Bulgarija, Sofija) pasakojo apie bulgarų kultūrinį paveldą svečiose šalyse – paminklus menininkams ir sukilimų vadams Romoje ir Bukarešte, jų reikšmę tenykščių bulgarų gyvenime, vietos gyventojų ir valdžios požiūrį į šiuos objektus. Akvilė Motuzaitė (Turku) analizavo lietuvių moterų transnacionalizmo ir identiteto sampratą mišrioje lietuvių-suomių ir lietuvių-graikų šeimose. Marijanka Borisova ir Nikolajus Vukovas (Bulgarija, Sofija) dėmesį sutelkė į emigrantų kultūrinio paveldo modelius pasiremddama Čikagos bulgarų bendrijos stebėjimais, o Stepaną Stureiką (Vilnius) sudomino Baltarusijos afganistaniečių bendrija – negausi, bet pakankama, kad sukurtų socialiai uždarą erdvę. Progų jos nariams pasirodyti viešumoje atsiranda per vestuves, pabėgėlių dieną, Gardino tautinių kultūrų

festivalyje ar religinių bei valstybinių Afganistano švenčių metu. Pranešime aptarti įvairūs bendrijos laisvalaikio kaip vyksmo ir kaip bendravimo įrankio aspektai.

Įvairių kraštų kultūros faktai paliesti sesijoje apie religiją ir šventes. Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė (Kaunas) lauko tyrimų medžiaga pasirėmė kalbėdama apie Švenčiausiosios Mergelės Marijos atlaidus Šiluvoje ir jų analogą Sofijoje, Svetoslava Tončeva (Bulgarija, Sofija) apžvelgė Sofijos Baltosios brolijos narių praktikas ir šventes, Regina Merkienė (Vilnius) pasakojo apie saleziečių ir jiems talkinančių savanorių, organizuojančių šventes vaikams Vilniaus Šv. Jono Bosko parapijoje, veiklą.

Paskutiniam posėdžiui jėgas suvienijo vilniečiai, tyrę savo miesto laisvalaikio ypatumus. Jonas Mardosa apibendrina jaunimo apklausų rezultatus apie kavinių lankymą kaip specifinę laisvalaikio leidimo formą, Audronė Daraškevičienė pasakojo, kuo užsiima motinystės ar vaiko priežiūros atostogų išėjusios moterys. Rasa Paukštytė-Šaknienė kalbėjo apie šeimai ir individualioms reikmėms skirtą laisvalaikio pasiskirstymą šeimose, Irma Šidiškienė – apie vilniečių profesines šventes kaip profesinio identiteto konstravimo įrankį, Žilvytis Šaknys – apie draugų laisvalaikį šiuolaikiniame mieste. Jis, be kita ko, atkreipė dėmesį į labai išsiplėtusį draugo ir draugystės supratimą, siekiantį draugavimą su visiškai nepažįstamais asmenimis interneto bendrijose ar gyvenimą kartu vedant bendrą ūkį.

Tokia šios konferencijos pranešimų panorama. Nesunku pastebėti, kad kai kurios temos labai artimos ir mūsų tyrimų laukui. Juk būtent bendruomeniškai leidžiant laiką palankiausios sąlygos rasti momentinei folklorinei komunikacijai, kuri gali būti provokuojama ir kūrybiškai realizuojama šventinio scenarijaus, ir individualios bend-

rabūvio patirties konkrečiu momentu. Visi jie reikalauja mūsų dėmesio. Klausantis pranešimų taip pat išryškėjo nemažai miestų vykdomų lauko tyrimų problemų ir privalumų, aktualių ne tik lietuviams. Toks sambūris buvo ne tik puiki proga kartu padiskutuoti – galima tikėtis ir grįžtamojo ryšio panašiuose renginiuose užsienyje. Juk beveik pusė konferencijos dalyvių yra SIEF „Ritualinių metų“ ar „Religijos etnologijos“ darbo grupių nariai.

Povilas Krikščiūnas

EUROPOS BALSAI IV: TARP-TAUTINIS INSTRUMENTINIO DAUGIABALSUMO SIMPOZIUMAS IR KONCERTAI VIENOJE

2015 m. lapkričio 27–29 d. vyko Vienos muzikos ir teatro universiteto Etnomuzikologijos instituto (Austrija) surengtas ketvirtasis tarptautinis Europos daugiabalsės muzikos simpoziumas „Europos balsai IV. Daugiabalsė instrumentinė muzika: solinės ir ansamblinės tradicijos“ (*European Voices IV. Multipart Instrumental Music: Soloist and Ensemble Traditions*). Pirmieji du „Europos balsų“ simpoziumai buvo skirti vokaliniam daugiabalsumui, trečiasis – Europos muzikos garso instrumentacijai ir instrumentalizacijai bei muzikos kultūrai ir politikai tirti. Pirmųjų dviejų simpoziumų pranešimų pagrindu parengti moksliniai straipsniai buvo išleisti solidžiomis knygomis, netrukus pasirodys ir trečiojo simpoziumo straipsnių rinktinė. Ketvirtojo simpoziumo temos aprėpė solinę instrumentinę daugiabalsumą ir instrumentinius Vidurio ir Rytų Europos ansamblius istoriniu, socialiniu, antropologiniu ir tarpkultūriniu aspektais. Dėmesio centre atsidadė smuikas, dūdmaišis,

dvigubi ar trigubi pučiamieji instrumentai, ratukinė lyra ir kiti daugiabalsiai, neretai – burdoniniai instrumentai ir jų muzika.

Pagrindiniai šio simpoziumo rengėjai, ICTM (Tarptautinės tradicinės muzikos tarybos) Daugiabalsės muzikos tyrimų grupės vadovas Ardianas Ahmedaja ir Ulrichas Morgensternas jau prieš metus sukviėtė žymiausių Europos instrumentinio daugiabalsumo tyrėjus iš aštuoniolikos šalių: nuo Italijos iki Švedijos ir nuo Rusijos iki Didžiosios Britanijos. Pirmą kartą į „Europos balsų“ simpoziumą atvyko ir lietuvių instrumentologai. Pažymėtina, kad daugelis simpoziume dalyvavusių mokslininkų yra ir geri atlikėjai instrumentininkai.

Per aštuonias sesijas buvo perskaityti visi 25 programoje numatyti pranešimai. Simpoziumo rengėjai, nors ir būdami puikūs daugiabalsumo ekspertai, pranešimų neskaitė, tik vedė kai kurias sesijas, – tai rodo didžiulį jiems tekusį organizacinio darbo krūvį, atsakomybę ir jų kruopštumą. Jiems talkino kiti instituto darbuotojai, taip pat studentai. Visas renginys buvo labai darnus.

Įvadine paskaita simpoziumą pradėjo garbus slovakų instrumentologas Oskáras Elschekas, apibendrintai apžvelgęs Europos muzikos instrumentus ir jų muziką, taip pat monofoninio ir daugiabalsio muzikavimo principus. Pasak jo, kiekvienas instrumentinės muzikos garsas yra heterogeniškas ir turi daugiabalsumo potencialą, o daugiabalsės instrumentinės muzikos rūšys yra sudėtingos garsinės sistemos. Dėl tradicijų gyvumo (nors ir ne visai be etnomuzikologų ir kultūros darbuotojų globos) maloniai nuteikė pademonstruoti slovakų instrumentinio muzikavimo vaizdo įrašai. Šįkart buvo parodyta konkurse dalyvavusi meistriškai griežianti styginė kapela, sudaryta iš vienos šeimos narių – net ir vos aštuonmečių smuikininkų.

Simpoziumo pradžioje buvo nagrinėjama Šiaurės ir šiaurės rytų Europos šalių daugiabalsė smuiko muzika. Doktorantas iš Škotijos Ronnie Gibsonas lygino senąjį Šetlando salų solinį smuikavimo šokiams stilių, pasižymintį gana dažnai skambančiomis laisvomis stygomis (angl. *ringing strings*), dvigubomis gaidomis ir čirškiančiu garsu, su jį gaivinančių jaunesnių kartų atlikėjų (dažniausiai) sceniniu smuikavimu, gerokai pakeitusiu garso estetiką. Šių eilučių autorė analizavo rytinės Lietuvos dalies burdoninio smuikavimo būdus griežiant solo, pritariant dainavimui (neretai dainuojant pačiam smuikininkui) ar griežiant įvairiuose styginiuose ar mišrių instrumentų ansambliuose, nors jų įrašų ir labai trūksta. Švedų tyrinėtojas Magnusas Gustafssonas nurodė, kad švedų, kaip ir norvegų, soliniam smuikavimui labai būdingas laisvų stygų burdonas. Tik apie 1930 metus išplitęs harmoninis duetas tapo pavyzdžiu ir XX a. viduryje pradėjusioms formuotis didesnėms smuikininkų draugijų grupėms (*spelmanslag*).

Antroji sesija perkėlė piečiau: Danka Lajić-Mihailović nagrinėjo tribalsio serbų dūdmaišio su dviguba švilpyne ir burdonu muziką, jos įtaką grojimui armonika. Andoras Végčas ir Zsomboras Horváthas kalbėjo apie kroatų tautinės grupės Vengrijoje grojimo dūdmaišiu (*gajde, dude*) tradiciją. Sesiją užbaigė visus sudominęs austrų muzikologo Stefano Hagelio pranešimas, pagrįstas istoriniais rašytiniais šaltiniais ir ikonografija, apie neseniai suvoktą antikinės graikų ir romėnų kultūros instrumentinį (lyros ir dvigubos švilpynės) daugiabalsumą. Pats tyrėjas puikiai groja lyra solo ar pritariamas savo dainavimui ir dviguba švilpyne.

Trečiojoje sesijoje aptarti solinio ir ansamblinio mąstymo ypatumai. Peterburgiečiui instrumentologui, kompozitoriui

Igoriui Macijevskiui susirgus, jo pranešimą apie solistus ir grupes tradiciniuose ukrainiečių instrumentiniuose ansambliuose, vadinamuose trejopa muzika (*тrojopna музика*), pristatė jo duktė, profesionali smuikininkė ir instrumentologė Viktorija Macijevska. Ji pasmuikavo ir tradicinių huculų muzikos pavyzdžių. Kartu su tėvu dalyvaudama ekspedicijose, jų išmoko iš garsiausių liaudies smuikininkų (beje, yra mokiusis ir iš lietuvio Vlado Žeromskio). Jų kolega Aleksandras Romodinas nagrinėjo šiaurės Baltarusijos cimbolų muziką. Lujza Tari atskleidė, kuo pasižymi vengrų amatininkų ir miestelėnų muzikavimas solo ir įvairiuose ansambliuose.

Renginyje nuo pat pradžios skambėjo gyvai atliekama tradicinė įvairių Europos šalių instrumentinė muzika. Penktadienio vakarą koncertavo griežiantys (ir dainuojantys, šokantys) jaunieji austrų etnomuzikologai ir tradicinės muzikos entuziastai: universitete studijuojantys rumunas Răzvanas Roșu ir norvegų smuikininkas Laurensas Weinholdas, instrumentinis trio, atlikęs vengrų ir kroatų muziką, visus sužavėjęs albanų kilmės etnomuzikologas iš Milano Nicola Scaldaferrri, pūtęs įvairaus dydžio dūdmaišius su dviguba švilpynė ir burdonu.

Šeštadienio rytą, ketvirtojoje sesijoje, buvo pristatytos naujos tipologijos: slovakų instrumentinių ansamblių (Bernardas Garajus) ir instrumentininkų muzikinio elgesio Vidurio ir Rytų Europos ansambliuose (lenkų tyrinėtojas Piotras Dahligas). Zdenėkas Vejvoda supažindino su unikaliais XVIII a. pabaigos ir XIX a. pradžios šokių muzikos manuskriptais iš šiaurės Bohemijos, Čekijos. Kaip tuo metu buvo įprasta, tokią įvairiose Vidurio Europos šalyse paplitusią šokių muziką atliko miestelio mokytojo vadovaujama mišri styginių ir pučiamųjų kapela. Simpoziumą tęsė Raisa Gusak iš Ukrainos, pristačiusi savo

tyrimus ir knygą apie rytinės Podolės žydų ansamblių muziką. Airių choreologas ir instrumentologas Colinas Quigley's savo pranešime gvildeno, kaip pasireiškia etniškumas daugiataučio centrinės Transilvanijos regiono ansamblių muzikoje. Irena Miholić aptarė kroatų tradicinių ansamblių tipus, papasakojo, kaip jie keitėsi iki populiariosios muzikos ansamblių.

Popietinėje – šeštojoje – sesijoje žymus instrumentologas ir kompozitorius Rudolfas Maria Brandlis aptarė savo seniai tiriamą Karpato salos (Graikija) strykinio instrumento *lyra* solinio ir ansamblinio daugiabalsumo koncepcijas. Jis pademonstravo naujus vaizdo įrašus, liudijančius graikų instrumentinio muzikavimo tradicijų gyvumą. Italas Ignazio Macciarella, kalbėjęs apie vokalinio ir instrumentinio daugiabalsumo sąsajas, atkreipė dėmesį, kad buvęs solinis Sardinijos saloje pamėgtas trigubas klarnetas *launeddas*, pastaraisiais metais, galbūt dėl muzikantų noro dalyvauti ansambliuose užsienyje, tapo ansambliniu instrumentu. Wolfgangas Dreieris analizavo neseniai dokumentuotą naujovišką balsų persigrupavimą tradiciniame austrų gitaros ir citros ansamblyje.

Svarstant Speranțos Rădulescu pateiktus labai įdomius rumunų daugiabalsės pučiamųjų ansamblio muzikos pavyzdžius, buvo nuspręsta, kad jie tikriausiai tęsia turkų tradicinių „aido dainų“ (angl. *echo songs*) tradiciją. Intensity konferencijos dieną užbaigė instrumentologų apsilankymas 66-ajame Vienos tradicinių šokių vakare, nustebinusiame tautiniais kostiumais pasipuošusių įvairaus amžiaus šokėjų porų gausa ir įvairių (net ir skirtinguose aukštuose vienu metu grojusių) muzikantų grupių meistriškumu, energija, taip pat ir aiškiai didele visuomenės pagarba tradicijoms, instrumentinei šokių muzikai ir ją griežiantiems muzikantams.

Paskutinę simpoziumo dieną austrų etnomuzikologas Thomas Nußbaumeris nagrinėjo Tirolio ansamblinę muziką. Rautukinės lyros muzikantas entuziastas ir senųjų natų manuskriptų žinovas Simonas Wascheris iš Vienos atkreipė dėmesį į užslėptą XVII–XIX a. solinių melodijų polifoniškumą, panašų į baroko laikų polifoniją smuikui. Garbi instrumentologė Brigitte Bachmann-Geiser supažindino su XV a. ir XX a. pradžios Šveicarijos šaltiniais, atspindinčiais, kaip ansambliai keitėsi nuo švilpynės ir būgno iki smuiko, cimbolų ir basetlės ansamblio (vėliau paspildžiusio armonika ar pianinu). Simpoziumo pabaigoje vėl atsigręžta į šiaurinius kraštus: Ralfas Gehleris atskleidė, kaip 1500–1900 m. keitėsi tradicinių ansamblių sudėtis Meklenburgo krašte Vokietijoje. Anda Beitane, nors ir pastebėjusi, kad latvių instrumentinio muzikavimo tradicijos jau XX a. pirmojoje pusėje sparčiai nyko, aptarė Latgalos kapelų sudėtis ir repertuarą. Gyvo atgarsio sulaukė Rūtos Žarskienės pranešimas apie žemaičių pučiamųjų ansamblių muzikavimą, pagrįstas jos naujausių tyrimų duomenimis ir dar stiprią religinio muzikavimo tradiciją liudijančiais vaizdo įrašais.

Renginį vainikavo vakaro koncertas. Jame pasirodė rumunai, visa šeimos tradicijas tęsianti R. Roşu grupė. Prieštaringos žiūrovų reakcijos sulaukė lenkai – garsi muzikanto ir dainininko Januszo Prusinowskio kompanija, atliekanti truputį stilizuotą tradicinę, dažniausiai gana dirbtinai „išstampytą“ mazurkos ritmu atliekamą muziką ir siekianti ne tik lenkų, bet ir tarptautinę publiką panardinti į transą. Meistriskumu išsiskyrė profesionalus keliais instrumentais džiazos stiliumi grojantis pučikas. Kai kurie simpoziumo dalyviai pasidavė tokios muzikos kerams, kiti ja piktinosi ir kritikavo.

Europos širdyje esanti Viena jau keletą dešimtmečių neužleidžia ir tradicinės instrumentinės muzikos tyrimų centro, sutelkiančio ir netgi koordinuojančio daugelio Europos šalių etnoinstrumentologinius tyrimus, pozicijų. Dalyvavimas tokiame simpoziume padeda geriau suvokti savo šalies instrumentinio muzikavimo tradicijas Europos kontekste, skatina plėtoti lyginamuosius tyrimus ir kūrybišką mokslinį bendradarbiavimą.

Gaila Kirdienė

ŠIAURĖS IR BALTIJOS ŠALIŲ TRADICIJŲ ARCHYVŲ TINKLAS

Šiaurės ir Baltijos šalių tradicijų archyvų tinklas – tai virtuali bendruomenė, kuri dalijasi patirtimi internete, taip pat aptaria nedidelių archyvų, kaupiančių folkloro, etnografijos ir kultūros istorijos medžiagą, problemas susitikimuose. Vieni archyvai priklauso muziejams, kiti – institutams, visi jie savaip sistemina medžiagą ir nevienodai ją pateikia skaitmeniniuose duomenynuose, tad svarbu, kad jie bendrautų ir mokytųsi vieni iš kitų. Beveik visi Šiaurės ir Baltijos šalių tradicijų archyvų atstovai – tarptautinės etnologų organizacijos SIEF nariai ir priklauso vienai iš jos darbo grupių – Archyvų darbo grupei (žr. www.siefhome.org). Taigi minėtasis tinklas yra šio pasaulinio archyvų tinklo padalinys, jungiantis geografiškai ir kultūriškai artimas šalis. Entuziastingiausias jo kūrėjas – etnologas Audunas Kjusas iš Norvegijos liaudies buities muziejaus (www.norskfolkemuseum.no). Jis neabejoja, kad šių dienų žmonės nori išmanyti praeities tradicinę kultūrą ir įamžinti dabar puoselėjamą kultūrą. Tad skaitmeninis archyvas, siūlantis įvairias kolekcijas ir mielai priimantis naują medžiagą, gali

jiems padėti. Etnologas rašo: „Mes keičiamės patys tam, kad pasikeistų ir archyvai, kad jų veikla būtų šiuolaikiškesnė. Stengiamės suvokti svarbiausius savo darbus ir nuolat juos gerinti, kad būtume naudingi visuomenei“ (žr. *Visions and Traditions – the Production of Knowledge at the Tradition Archives: Paper Presented at 33 Nordic Ethnology and Folklore Conference*, Copenhagen, 2015).

Šios bendruomenės narys yra ir šįmet įkūrimo 80-metį minintis Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas. Kaip žinome, praėjusio amžiaus trečiajame ar ketvirtajame dešimtmetyje daugelyje Europos šalių buvo įkurti valstybės išlaikomi tautosakos archyvai. Jų darbuotojai glaudžiai bendravo su pateikėjais, platino įvairius klausimynus, skatino žmones atvykti į archyvą ir įrašyti visą mokamą repertuarą. Archyvavimo, kolekcionavimo užmojai vis augo, ir pamažu šalia eilinių rinkėjų, teikiančių archyvams savo užrašytą medžiagą ir rašančių žinutes provincijos laikraščiams, atsirado tautosakos tyrėjai, kuriantys visai tautai reikšmingus tekstus ir pristatantys tautinę kultūrą tarptautinei mokslininkų bendruomenei. Radosi tradicijų tęstinumu rūpinę profesionalių tautosakininkų sluoksnis. Šių atsitraukusių nuo liaudies ir jos tradicijų žmonių dėmesys pakrypo kiek kita linkme: tautosakininkai ėmė ne tiek domėtis kultūros reiškiniiais, kiek juos kurti – leisti įvairius leidinius, organizuoti renginius.

Vienas iš klausimų, svarstomų tradicijų archyvų atstovų susitikimuose, ir yra kas kelis dešimtmečius vis pasireiškiantis folkloristikos ir etnologijos atotrūkis nuo kasdienio žmonių gyvenimo ir liaudies kultūros. Šiaurės ir Baltijos šalių archyvarų nuomone, reikėtų stengtis jį įveikti ir kuo artimiau bendrauti su vis dar nemažai tradicinių žinių išsaugojusiais, kaimuose ir

miestuose gyvenančiais pateikėjais. Kaip sakė A. Kjusas, daugelis mokslininkų nenori užsiimti tautotyra, bet atsideda vien akademiniam tyrimams, kultūros istorijai, dialektologijai ar fenomenologijai, tarsi pareiškia: „Mes neprivalome nuolat rodyti tautai, kokia ji yra; tegu ji tai daro pati, o mes tik stebėsime ją iš saugaus atstumo“ (ten pat). Gali pasirodyti, kad šiuo metu archyvai ir tautosakininkai nelabai ir reikalingi. Technologijos visiems prieinamos, žmonės tikrai gali patys fiksuoti, ką jie veikia, kaip atrodo, kuo džiaugiasi ir dėl ko išgyvena. Tačiau gal kaip tik reikėtų, kad archyvai imtųsi iniciatyvos ir kokybiškais paslaugomis prisidėtų prie vertingos šiuolaikinės medžiagos rinkimo?

Kaip buvo galima sužinoti iš pranešimų, perskaitytų 2015 metais vykusiuose tradicijų archyvų tinklo susitikimuose Osle ir Kopenhagoje, dabar daugelis archyvų leidžia tautosakos rinkėjams prisijungti prie skaitmeninių saugyklų internetu ir įkelti bei aprašyti medžiagą. (Nemaža problemų kelia tokios medžiagos įvairovė: tekstai, nuotraukos, įrašai, asmenukės ir pan.) Sekant kolegų pavyzdžiu, atnaujintoje LLTI interneto svetainėje taip pat galėtų atsirasti nuorodos „Aprašykite savo surinktą medžiagą“ ir „Įkelkite medžiagą“. Tai leistų rinkėjams siųsti įrašus ir nuotraukas nuotoliniu būdu, tiesiai iš miestų, miestelių ir kaimų.

Ekspedicijų metu ne kartą esame pasigailėję, kad per vėlai atėjome, nes senų žmonių turėtų dainų sąsiuvinių ar nuotraukų albumų giminės nevertina, neišsaugo; o šiais laikais daugybė atsiminimų, šeimos nuotraukų sukaupta garbaus amžiaus žmonių kompiuteriuose, tad tokio kompiuterio sugedimas, medžiagos praradimas prilygsta dainų sąsiuvinėlio pradanginimui. Jaunimo kompiuteriuose, mobiliuosiuose telefonuose taip pat gausu fotografijų, šeimos

gyvenimo akimirų, vaikų darželio ir mokyklos švenčių. Tik ar ta gausa išliks? Kaip pastebi archyvarai, fotografijų paskirtis pasikeitė. Šiais laikais žmonės fotografuoja ne „amžinam atminimui“, bet tik nori užfiksuoti savo gyvenimo akimirą ir ją pasidalyti su draugais. Nors šiandien tokių įamžintų akimirų tikrai netrūksta, tačiau po dvidešimties metų galime jų pasigesti.

Yra ir daugiau dalykų, dėl kurių reikia susimąstyti. Šių dienų valstybėje tautiškas, tautinė savimone jau nėra pagrindinė tema, – ji virsta poteme. Antai Švedijos visuomenės vertybėmis laikomas atvirumas, lygiateisiškumas, tvarumas. Tačiau tradicijos nebeminimos, turbūt supranta, kad jų tąsa įeina į kultūros tvarumo bei ilgalaikiškumo sąvoką. Panašiai keičiasi ir lietuvių kultūra, tad rūpintis tradicijų išsaugojimu verta, visai nuošalėje palikti mūsų savaties nereikėtų.

Šiaurės šalių etnologai entuziastingai renka medžiagą apie kasdienybės kultūrą ir senąsias tradicines šventes – Kalėdas, Velykas, Jonines, taip pat ir naujasias – Eurovizijos konkurso, Nobelio premijos teikimo, Karališkųjų vestuvių žiūrėjimą per TV ir vaišiniams namuose. Archyvai platina apklausas, kurios pildomos internetu, taip pat dalija skrajutes, prašydami perduoti medžiagos apie Helovino ar Paskutinio skambučio šventimą. Mokslininkai domisi ir kavos gėrimo tradicijomis, saldumynais, patiekiamais prie kavos, bendradarbių ar draugų pokalbiais prie kavos puodelio. Ar kasdienio gyvenimo nepaprastumas ir vertė savaime suprantami? Ne visai. Jei tautotyra nebevertinama kaip ypatingos svarbos visuomeninis uždavinys, reikia tai įrodinėti. Tačiau tradicijų archyvai, kaupdami medžiagą, gali parodyti šiuolaikinio tautos gyvenimo bendrumą, o kartu ir jo variantiškumą, individualią atskirų asmenų, šeimų, bendruomenių kultūrinę raišką.

Kaip pasiekti, kad archyvai žengtų koja kojon su gyvenimu, kad galėtų greitai ir saugiai kaupti didelius medžiagos kiekius? Turbūt tiek Šiaurės, tiek Baltijos šalių archyvarai atsakytų: tam reikalingas projektinis finansavimas. Gavus finansavimą ir išsprendus ne vieną galvosūkį, pasiekus išsikeltus tikslus, paprastai sukuriama nauji duomenynai. Kolekcijos, kurių galiojimo laikas baigiasi – popierius pradeda irti, vaizdas blukti, garsas trūkinėti, suskaitmeninamos ir pateikiamos skaitmeniniuose archyvuose. Projektų įgyvendinimas padeda kurti ir tradicijų archyvų tinklą, nes kuo daugiau kolekcijų prieinamos internete, tuo lengviau jas susieti, tuo tankesnis darosi tas tinklas. XXI a. siekiama, kad tradicijomis besidomintis žmogus galėtų susipažinti su visomis kolekcijomis, nesvarbu, kokiose šalyse ir kokiose institucijose jos laikomos. Tikimasi, kad tai leis žmonėms saugoti tradicijas ne oficialiai ir formaliai, bet asmeniškai, kūrybiškai, iš tikrųjų.

Šiaurės ir Baltijos šalių tradicijų archyvų tinklo susitikimuose nuolat skatinama sugalvoti bendrų projektų, pasiūlyti kelioms ar visoms šalims bendrų idėjų. Skandinavijos šalių archyvai norėtų pakviesti kuo daugiau žmonių aprašyti įprastą, niekuo neišsiskiriančią savo gyvenimą, niekuo neišsiskiriančią savo gyvenimą dieną. Jų sumanymas – „Dienoraščio projektas“. Baltijos šalių archyvai, pasitikdami 2018 metus, norėtų rengti bendrą projektą, skirtą visų trijų Baltijos šalių nepriklausomybės 100-mečiui, taip pat norėtų pakviesti piliečius aprašyti, kaip jie šventė Nepriklausomybės dieną, ir palikti šiuos aprašymus ateičiai.

Austė Nakienė

PUČIAMŪJŲ INSTRUMENTŲ ORKESTRAI RASEINIŲ APYLINKĖSE

Labiausiai į pietryčius nutolęs Žemaitijos pakraštys – Betygalos kraštas – garsus dūdoriais ir beveik visą XX amžių gyvavusia liaudiška pučiamųjų instrumentų orkestrų tradicija. Tai sužinojau iš buvusio žymaus šio krašto muzikanto Kazimiero Poškos vaikaičės Vaivos Poškaitės-Tomaševič. Ji pakvietė mane drauge fiksuoti atsiminimus apie žymius apylinkių muzikantus, nufilmuoti savo giminaičius ir buvusių senelio bendražygių pasakojimus, o gal net – jei pavyktų suburti – įamžinti jų atliekamus kūrinius. Kadangi jau keletą metų duomiuosi, tiriu ir fiksuoju žemaitišką pučiamųjų tradiciją, iškart sutikau. Šitaip gimė projektas „Raseinių ir Radviliškio rajonų apylinkių liaudiška pučiamųjų orkestrų tradicija“, kurį parėmė Lietuvos kultūros taryba.

Pradėjusios rinkti medžiagą, suprato, kad apsiriboti vien tik Betygalos apylinkėmis ir už 47 kilometrų esančiu Pakiršinio kaimu (Radviliškio raj.) nepavyks. Ieškomamos dar gyvos tradicijos – muzikavimo pučiamaisiais instrumentais atlaiduose – ir jos neaptikusios Raseinių apylinkėse, nusprendėme nuvykti į Platelių rajoną. Čia nufilmavome Beržore kasmet vykstančius Žolinės (Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų) atlaidus ir jų metu iškilmingai, su giesmėmis ir dūdomis apvaikštomą Kryžiaus kelią. (Pernai Kryžiaus kelio procesijoje dūdavo trys muzikantai, o šiemet, vienam jų išvykus gyventi pas vaikus į užsienį, trimitu ir baritonu jau buvo pučiama dviese.) Ekspedicijų ribas gerokai praplėtė ir iš gimtųjų vietų išsikėlusių informantų paieška bei žinios apie gretimų rajonų orkestrus ir jų muzikantus.

Tačiau grįžkime prie Betygalos apylinkių ir čia gyvavusių orkestrų bei juos subūrusių garsių muzikantų. Kaip teigia informantai, pirmasis orkestro iniciatorius buvo Liudvikas Digrys (1894–1982, gyv. Zaroslės k.), kilęs iš muzikantų giminės. Nors jo giminaičių pakalbinti nepavyko, tačiau Lietuvių tautosakos rankraštyną papildėme Betygalos krašto muziejuje esančio jo ranka rašytų pučiamųjų orkestro natų rinkinio skaitmenine kopija.

Kiek vėliau iš kaimynų ir kitų kaimų dūdorių pučiamųjų orkestrą buvo subūręs klarnetininkas, buvęs Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės muzikantas Vincas Bakšys (1898–1961, gyv. Saugailių (Leckavos) k.). Jo dukte, buvusi mokytoja Valerija Rimkienė (Bakšytė) (g. 1929) pasakojo, kad tarpukariu tėvas turėjo nusipirkęs visus nedideliam orkestrui reikalingus pučiamuosius instrumentus. Tuo metu fabrikiniai instrumentai buvo labai brangūs, todėl juos labai saugojo, laikė specialioje paties sumeistrautoje dėžėje. Ypač sunkūs V. Bakšiui ir jo orkestrui buvo pokario metai, kai būdavo varomi su dūdomis lydėti laidojamus sribus. V. Rimkienė mūsų archyvu padovanojo brangias relikvijas – NKVD darbuotojų rašytus kvitus, kuriuose nurodyta, kada ir kur orkestras privalo atvykti groti per „laisvės gynėjų“ laidotuves.

L. Digrio ir V. Bakšio orkestruose grojo, o vėliau, jiems mirus, būrė muzikantus minėtasis K. Poška (1913–2002, gyv. Puknaičių, vėliau Srauto (Berteškių) k.). Nuoširdžiai pamėgęs pučiamuosius instrumentus, jis groti išmokė ir tris savo sūnus: Visvaldą Juozą (g. 1943) – kornetu, Juliją (g. 1947) – altu, Anatolijų (g. 1951) – baritonu. Jie papasakojo apie tėvo muzikavimą, savo muzikinės karjeros pradžią, įsimintiniausius nutikimus grojant vestuvėse, laidotuvėse. Pas K. Pošką groti mokėsi ir giminaitis Vaclovas Stulginskas

(g. 1942 m., Puknaičių k., Raseinių r.). Grįžęs iš sovietinės kariuomenės, jis įsikūrė greitame Radviliškio rajone ir dirbo melioratoriumi. Kariuomenėje, grodamas pulko orkestre, išmoko gerai pūsti kornetą, todėl, be pagrindinio darbo, Pakiršinio kultūros namuose dar buvo subūręs ir vadovavo ne vienam dūdų orkestrui, estrados kolektyvui, kaimo kapelai. Išėjęs į pensiją, V. Stulginskas įkūrė muzikos instrumentų muziejų, parašė penkias knygeles, kuriose, be atsiminimų, randame ir jo parašytų eilėraščių, taip pat dainų bei giesmių su natomis.

XX a. antrojoje pusėje, praūžus pokario audroms, Betygalos dūdoriams ėmėsi vadovauti gabus jaunas muzikantas – smuikininkas ir trimitininkas Juozas Grabauskas (1937–2002, gyv. Armonų k.). Būdamas meniškos sielos, jis degė meile ne tik muzikai – pagrindinis jo pomėgis, ko gero, buvo skulptūra ir dailė. J. Grabausko išdrožti kryžiai, koplytstulpiai, paminklai puošia miestelį ir jo apylinkes, skulptūros eksponuojamos Betygalos muziejuje, greta, kaip kompozicijos dalis, padėtos ir jo pūstos dūdos. Ekspedicijos metu aplankytas Juozo brolis Pranas jaunystėje taip pat buvo muzikantas. Dabar jis pensininkas, lieja gipso statulėles, biustus, iš vielos daro fantastinių gyvūnų figūrėles, turi surinkęs didelę sovietinės ir pirmųjų atkurtosios nepriklausomybės dešimtmečių atributikos – ženkliukų, medalių, vinječių ir pan. – kolekciją.

Apie Juozą Grabauską, Antaną Jušką – ilgametį Betygalos vidurinės mokyklos mokytoją ir pučiamųjų orkestro vadovą, kitus krašto muzikantus mums papasakojo muziejininkė, pedagogė, kraštotyrininkė, Raseinių garbės pilietė Marijona Birutė Navakauskienė (g. 1941). Kilusi iš Šiaurės valsčiaus (Radviliškio raj.), didžiąją gyvenimo dalį ji praleido Betygaloje, vidurinėje mokykloje mokė vaikus geografijos. Nuo 1998 metų M. B. Navakauskienė

dirba Betygalos muziejuje, bet tai ne vienintelis jos darbas. Ji renka pasakojimus ir atsiminimus apie šio krašto žmonių gyvenimą, tautosaką, papročius, yra paskelbusi keletą kraštotyros knygų, kuria eilėraščius.

Vienos ekspedicijos metu buvo pamėginta suburti buvusius dūdorius ir įrašyti jų grojamus kūrinius. Deja, bandymas nebuvo sėkmingas. Kai kurie muzikantai jau seniai negroja ir jiems nepavyko gerai atlikti norimo kūrinio. Įrašyta keletas bandymų pagroti kartu ir V. Stulginsko bei K. Babono solo atliekami kūriniai. Raseiniuose gyvenantis Kasparas Babonas (g. 1945), iki šiol puikiai grojantis trimitu, klarnetu, saksofonu, klavišiniaus instrumentais, nuo mažų dienų dūdavo kaimo šventėse ir yra išlaikęs šią tradiciją, ją puoselėja. Kaip ir visi sovietmečio kultūros darbuotojai, buvo priverstas baigti J. Tallat-Kelpšos aukštesniosios muzikos mokyklos neakivaizdinį skyrių, daug metų vadovavo pučiamųjų orkestrui, estradiniam ir vokaliniam ansambliams, kaimo kapeloms, kitiems kolektyvams. Jis ir dabar kviečiamas muzikuoti baliuose, groja 2012 m. atkurtame Raseinių laidotuvių orkestre. Šis orkestras, teikiantis tradicinio giedojimo ir muzikavimo laidotuvėse paslaugas Raseinių, jų apylinkių ir kitų rajonų žmonėms, tapo didžiausiu projekto atradimu. Čia kartu su K. Babonu groja dar trys jaunesnės kartos (gimę XX a. septintajame dešimtmetyje) pūtikai: Robertas Kubilinskas, Antanas Starkus ir Raimundas Grabyš. Jie mielai papasakojo apie šiuolaikinių laidotuvių eigą, atliekamą repertuarą, pagrojo aštuonias giesmes ir maršą. R. Grabyš yra kilęs iš garsios Šiluvos muzikantų giminės. Jo senelis Povilas Šidlauskas (1906–1996) – garsus smuikininkas, buvo subūręs styginių kapelą ir pučiamųjų orkestrėlį, iki pat garbaus amžiaus kartu su profesionalios muzikės kelią pasirinkusia

dukra Gražina ir žentu Edmundu Grabiu grojo vestuvėse, baliuose, su Šiluvos ir Raseinių dūdoriais – laidotuvėse.

Tolesnės gyvėsios dūdavimo tradicijos paieškos mus nuvedė į Girkalnį. Čia gyvenantis iš Josvainių seniūnijos (Kėdainių raj.) kilęs Mykolas Pečiulis (g. 1944) – profesionalus muzikantas, nuo septyniolikos metų grojo baritonu pučiamųjų orkestruose. Dirbo Girkalnio kultūros namuose, vidurinėje mokykloje dėstė muziką, vadovavo pučiamųjų orkestrams, chorams, vokaliniam ansambliams. Maždaug prieš penkerius metus, bevargonininkaudamas Girkalnio bažnyčioje, prie bažnyčios buvo subūręs ir dūdų orkestrėlį. M. Pečiulis yra sukūręs giesmių, sudaręs ir išleidęs giesmių knygelių, keletą jų padovanojo ir mūsų Instituto bibliotekai. Jis kartu su kitais giesmininkais tebegieda laidotuvėse, atsiuntė archyvui giesmių įrašų.

Negaliu nepaminti nuo Kvėdarnos kilusio ir didžiąją gyvenimo dalį Nemakščiuose gyvenančio Antano Girčio (g. 1929). Šis žemaičių šviesuolis – istorijos mokytojas ir etnografas mėgėjas – vadovavo Nemakščių vidurinės mokyklos pučiamųjų orkestrui, birbynių, skudutininkų ansambliams ir chorui, parašė kraštotylinę knygą *Ne-*

makščiai, sudarė ne vieną rankraštinių tautosakos, atsiminimų leidinėlį. Su mokinių pučiamųjų orkestru, kurį įkūrė 1973 m., koncertuodavo sovietinėse šventėse, Paskutiniame skambutyje, abiturientų išleistuvėse, Pergalės dienos proga grodavo Raseinių karių kapinėse. Vėliau prie mokinių orkestro prisidėjo ir saugusieji. Nepriklausomybės metais orkestras grojo laidotuvėse, per Velykas, Šv. Baltramiejaus atlaidus. Išėjęs į pensiją, A. Girčys Nemakščiuose įkūrė etnografijos ir istorijos ekspozicijas.

Projektas baigėsi, tačiau teigti, kad pavyko nuodugniai ištirti Raseinių apylinkių muzikavimo pučiamaisiais instrumentais tradiciją, negalėčiau. Galiu pasakyti viena: pavyko užfiksuoti jos gyvavimo žmonių atsiminimuose, išlikusiose senose nuotraukose, palėpėje saugomose dūdose fragmentus (visa užfiksuota ir kita medžiaga, jau sutvarkyta ir suinventorinta, yra LLTI Lietuvos tautosakos rankraštyne), kurie, pasitelkus teorinius tyrimus, ateityje galės būti sujungti į liaudišką pučiamųjų orkestrų tradiciją atskleidžiančią visumą. O svarbiausias projekto metu įgytas turtas – nuoširdus bendravimas, atviras žvilgsnis, palaikantis žodis – visada liks ekspedicijos dalyvių atmintyje ir širdyse.

Rūta Žarskienė